

GLOBALASHUV DAVRIDA O‘ZBEKISTONNING YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH MUSHTARAKLIGI

Xodjamov Asliddin O‘ktam o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti 2- kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekistondagi ekologik muammolar, havoning ifloslanishi, oziq ovqat xavfsizligi ta‘minlash va iqtisodiyotni yashil iqtisodiyot tamoyillari orqali rivojlantirish, dunyo mamlakatlari globallashuvi davrida iqtisodiyotimizni jahon tajribasiga tayangan holda yuksaltirish yoritib berilgan. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish kerakligi mamlakatimizda qanday yuqori darajada ekanligi va uni amalga oshirish usullari, tamoyillari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Ekologiya, innovatsiya, xavf-xatar, tamoyillar, oziq-ovqat xavfsizligi, moliyaviy resurslar, energetika.

XXI asrning eng dolzarb muammolaridan biri, albatta, ekologiya hisoblanadi. Har bir mamlakat rivojlanar ekan, iqtisodiyotini yuksaltirar ekan ekologik muammolarga dush kelishi mumkin. Barqaror iqtisodiyotni rivojlantirishda atrof -muhitga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish shart. Dunyo bo‘ylab ekologik xavf-xatarlar vujudga kelmoqda. Buning oldini olish uchun har bir mamlakat ekologik islohotlar bilan bir qatorda iqtisodiyotini ekologik toza iqtisodiyotga o‘tkazishga urinmoqda. Zamonaviy tilda bu “Yashil iqtisodiyot” deb nomlanadi. Yashil iqtisodiyot tushunchasi kengroq tushuncha hisoblanadi. U ko‘pincha ekologik iqtisodiyot bilan birga qo‘llaniladi va unga juda yaqin hisoblanadi. So‘nggi yillarda Yer sharida iqlim o‘zgarishlari juda tez kechmoqda, bu esa flora va fauna olamiga juda katta zarar bilan birga insoniyat uchun katta xavf tug‘dirmoqda. Afsuski, Markaziy Osiyoni ham bu chetlab o‘tmadi. Ayniqsa Orol dengizining qurishi natijasida havoga katta miqdorda tuz tarqalmoqda, bu esa aholi va atrof-muhitga ayniqsa, inson salomatli uchun o‘ta zararli hisoblanadi. Bundan tashqari mintaqada suv tanqisligi va cho‘llanish darajasi yuqori bo‘lib bormoqda. Mamlakatimizda bu muammolarni bartaraf etish uchun ko‘plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Havoning ifloslanishi, chang to‘zonlarning ko‘tarilishi, havoga ko‘p miqdorda uglevodorodlarning chiqishi oqibatida respublikamizning ayrim hududlari havo ifloslanish darajasi dunyo bo‘yicha eng yomon hududlar ro‘yxatiga kiritilmoqda. Bu esa bizga zudlik bilan bu sohadagi islohotlarni jadallashtirishimizni taqozo etadi.

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish quyidagi narsalar orqali amalga oshirilishi belgilab o‘tilgan. Prezidentning 02.12.2022 yildagi “2030 yilgacha O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-436-son qarori qabul qilindi. Hujjat bilan 2030 yilgacha O‘zbekiston Respublikasida «yashil» iqtisodiyotga o‘tish va “yashil” o‘sishni ta‘minlash dasturi tasdiqlandi. U quyidagi strategik maqsadlarga erishishga mo‘ljallangan:

- issiqxona gazlarining ajratmalarini 2010 yildagi darajadan 35%ga qisqartirish;
- qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ishlab chiqarish quvvatini 15 GVt ga oshirish va ularning ulushini elektr energiyasini ishlab chiqarish umumiy hajmining 30%idan ko‘prog‘iga yetkazish;
- sanoat sohasida energiya samaradorligini kamida 20%ga oshirish;
- yalpi ichki mahsulot birligiga to‘g‘ri keladigan energiya sarfi hajmini, shu jumladan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish hisobiga 30%ga kamaytirish;
- iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida suvdan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish, 1 mln gektargacha maydonda suv tejovchi sug‘orish texnologiyasini joriy etish;
- yiliga 200 mln ko‘chat ekish va ko‘chatlarning umumiy sonini 1 mlrd dan oshirish orqali shaharlardagi yashil maydonlarni 30%dan ortiqroqqa kengaytirish;
- qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasini 65%dan oshirish va boshqalar.

Energetika vazirligi – «yashil» energetikani rivojlantirish, xususan, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va vodorod energetikasini keng joriy qilish, shuningdek, energiya samaradorligini oshirish va ishlab chiqarilgan mahsulotlarning energiya sig‘imini kamaytirish bo‘yicha vakolatli organ etib belgilandi.

2023 - yil 1- iyundan boshlab mahsulotlarni ishlab chiqarishda ekologiya va atrof-muhitga ta‘sirni cheklash bo‘yicha qo‘yilayotgan talablar asosida «yashil sertifikatlar» tizimi joriy etiladi. 2024 - yil 1- yanvardan boshlab barcha issiqxona gazlarini qamrab oluvchi Iqlim o‘zgarishi sohasida monitoring, hisobot berish va tekshirishning zamonaviy tizimi (MRV) yo‘lga qo‘yiladi. Iqtisodiyot tarmoqlarida amalga oshiriladigan investitsiya loyihalarini rejalashtirish va amalga oshirishdan oldingi bosqichlarda ularning issiqxona gazi hajmini qisqartirish imkoniyati baholanadi.

2024 - yil 1 - yanvardan boshlab yangi quriladigan, quvvati 1 MVt dan yuqori bo‘lgan quyosh va shamol elektr stansiyalarini qurish bo‘yicha investitsiya loyihalari doirasida ushbu stansiyalarning o‘rnatilgan quvvatiga nisbatan 25%dan kam bo‘lmagan quvvatga ega elektr

energiyasini saqlash tizimi majburiy tartibda joriy etiladi. Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi Parij bitimining (Parij, 2015-yil 12-dekabr) 6-moddasiga muvofiq, Barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlash mexanizmi bo'yicha chora-tadbirlarning amalga oshirilishini muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organ ham hisoblanadi.

Hozirda yer sharida tabiiy resurslar soni kamayib bormoqda, ehtiyojlar esa aksincha ortib bormoqda. Iqtisodiyotning tub mohiyati ham shundan iborat. Buning uchun qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalangan holda ekologiyaga zarar yetkazmasdan, ko'proq ekologik toza oziq-ovqat mahsulotlarni ishlab chiqarish va shu orqali yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga erishiladi.

O'zbekiston sharoitida aholi soni kundan kunga ortib bormoqda va tabiiyki, ularning daromadlari ham shunga yarasha ortadi, bu esa ularning energiya resurslaridan va yoqilg'i sarfidan foydalanishini oshiradi. Yashil iqtisodiyot faqat energetika sohasini isloh qilishdan iborat emas. Uning ichiga toza ichimlik suvi muammolari, oziq-ovqat xavfsizligi, qishloq xo'jaligidagi innovatsiyalar, barqaror shaharlar, chiqindilarni oqilona boshqarish, o'rmon hududlarini kengaytirish, cho'llanishni qisqartirish kabi ko'p qirrali va keng tarmoqli chora-tadbirlar kirib ketadi. O'zbekiston BMTning Barqaror taraqqiyot maqsadlari hamda Iqlim bo'yicha Parij bitimiga ham qo'shilgan. Har ikkala hujjat milliy hukumatlar zimmasiga “yashil taraqqiyot” talablarini bajarish majburiyatini yuklaydi. Demak, ertami kechmi “yashil iqtisodiyot”ga baribir o'tishimiz kerak. Boshqa choramiz ham yo'q.

Avvalo yashil iqtisodiyotga o'tishda rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalanishimiz darkor. Yashil iqtisodiyotga o'tishda birinchi uning huquqiy asosini tartibga solishimiz va muvofiqlashtirishimiz kerak. Bunda bizning qonunchilik hujjatlarimizda yetishmovchiliklar va kamchiliklar yetarli darajada. Elektr energiyasini iste'molchiga yetkazib berish, narx-navoni belgilash va to'lovni amalga oshirish mexanizmlari amaldagi an'anaviy tizimga moslab yaratilgan. Muqobil energiya manbalari bilan ishlash imkonini beradigan huquqiy normalar esa mavjud emas. Masalan, quyosh yoki boshqa turdagi qayta tiklanadigan energiyani kim va qancha miqdorda ishlab chiqaradi, u aholiga qay tartibda, qanday tarif bo'yicha yetkazib beriladi degan savollarga javob topishimiz kerak bo'ladi. Keyingi masala Yashil iqtisodiyotga o'tishda qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalarni moliyalashtirish masalasidir. Yashil iqtisodiyotga o'tish juda katta moliyaviy hamda inson resurslarini talab qiluvchi uzoq muddatli jarayon hisoblanadi. Hozirda O'zbekiston Respublikasida yirik soliq to'lovchi sanoat sektori o'z aktivlarini modernizatsiya qilishga ehtiyoj sezmoqda, biroq bu juda katta kapitalni jalb qilish evaziga amalga oshadigan jarayondir. O'zbekistondagi bank sektori sanoat sektoridagi keng ko'lamlı investitsion dasturlariga bo'lgan talabni o'z resurslari evaziga amalga oshirishni qondira

olmaydi. Yechim esa global resurslarni ishga solgan holda yashil moliyalashtirish va aksiya, obligatsiya, kredit tizimlari hamda ESG fondlarini tashkil etish bilan hal bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonning ananaviy iqtisodiyotidagi ko‘plab texnologiyalar eskirgan yoki zamon talablariga mos kelmaydigan holga kelgan, shuning uchun ularning moddiy texnik bazasini yangilagandan ko‘ra yashil iqtisodiyot talablariga mos keluvchi innovatsion texnologiyalarga almashtirgan maqul. Bu albatta bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Biznes subyektlariga esa mamlakatda tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanishi uchun bir nechta ekologik talablarni joriy etish kerak(qog‘oz pakatlardan foydalanish, iloji boricha plastik idishlardan ishlatmaslik, vahokazolarni). Bu orqali aholida ham ekologik madaniyat yaxshigina shakllanadi. “Yashil iqtisodiyot” mamlakatimiz iqtisodiyotini har tarafdin rivojlantirish va mukammal darajaga yetishishida beqiyos o‘ringa ega bo‘ladi desak, mubolag‘a bo‘lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston qanday qilib «yashil» iqtisodiyotga o‘tadi: Norma.uz 05.12.2022
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 04.10.2019 yildagi PQ-4477-son
3. Yashil iqtisodiyot. 2020. Darslik.Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Xajibayev Shuxrat Jo‘rayorovich
4. 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasi taraqqiyot strategiyasi.